

Diktadura garaian, ETA erakundearen borroka nolakoa zen azaltzen duen erakusketa zabaldu du Xabier Zumalde *El Cabra*-k Artean. Itxi egin duten arren, bihar, zapatua, 12:00etan erakusketa zabaldu egingo duela esan digu.

OIHANA ELORZA

Batzuek itxi egin nahi dute, zuk zabalik egon behar duela diozu. Zer dago erakusketa horretan? Nolakoa da?

Hasteko, erakusketa hau ez dago ez ekomuseoan, ez parke tematikoan. Erakusketak jartzeko propio egindako etxetxo batean baizik.

Erakusketa Francoren diktaturaren inguruko erakusketa didaktiko bat da, garai hartako egoera bakarrik jasotzen du, eta ETA erakundearen borroka nolakoa zen azaltzen du, 1964tik 1968ra, salbuespen egoera etorri zen arte. ETako lehen buruzagi militarra izan nintzen ni, eta nire gerrillaren historia jasotzen du erakusketa honek, besterik ez.

Nolakoa da historia hori?

60ko hamarkadan, Francoren diktaduran, ETAk gerrilla talde bat sortzea eta antolatzea agindu zidan, Euskal Herriaren matxinada prestatzeko. Eta horrelaxe egin nuen. Errepresio garaia zen hura, eta ni neu eta nire gizonak, beste euskaldun asko bezala, torturatu egin gintuzten.

Erakusketa honek orduko argazkiak, dokumentuak eta agiriak biltzen ditu, diktaturaren aurkako ETaren borroka erakusten dutenak. Torturak egon zirela frogatzen dute argazki askok. Garai hartako material didaktikoa jasotzen du erakusketak: Ikurrinak nola egiten ziren eta kableen azpian nola jartzen ziren, eskuorriak nola banatzen ziren, dokumentuak nola faltsifikatzen genituen, kode sekretuak erabiliz nola komunikatzen ginen preso hartutako lagunekin...

Salbuespen egoera heldu zenean, mendira egin genuen ihes, eta han sabotajeak egiten zituen gerrilla bat eratu genuen. Ez zen, ordea, gerrilla odoltsua. Guardia Zibiletik ihesi, zulo batzuk egin genituen mendian; hantxe egiten genuen jan eta lo. Zulo hori nolakoa zen ere ikusten da erakusketan, baina gu gordetzeko egin genituen zuloak ziren, ez bahitutako pertsonak gordetzen eta torturatzen genituen zuloak, batzuek esan duten moduan.

Jaurlaritzak ere itxi egin behar dela esan du. Historiari beldurra dio?

Harritu egin nau Jaurlaritzaren jarre-rak. *Euskaldunon Egunkaria*-ren auzian, Alderdi Popularraren aurka hitz egin zuen. Orain, berriz, EAJ da erakusketa ixteko agindu duena, erakusketan dagoena ikusi nahi ez duelako. Bere alde borrokatu genuen Ertzaintza bera bidali du guztiz didaktikoa den erakusketa ixtera. Nik denak gonbidatu ditut erakusketara, eta zerbaitek norbaiti min egiten badio, kendu egingo dudala esan diet.

Javier Baltza barne sailburuak marketin kontua dela esan du.

Horrela ere uler daiteke, nahi izanez gero. Ia 20 urte daramatzat baserriaren, ekologiarren, arrantzaren, geologiaren eta gazteriaren inguruko erakusketak egiten. Hau beste bat da, eta egia esan, gus-tatzen zait nitaz hitz egitea eta horren hari-ria liburuak saltzea.

Trilogia bateko lehen liburua da kaleratu duzun azkena, ezta?

Bai. Liburu honek ETaren borroka

SABINA IGARTUA

Xabier Zumalde

ETAREN LEHEN BURUZAGI MILITARRA

“Ez Francok, ez Guardia Zibilak ez ninduten isilarazi; EAJk ere ez nau isilaraziko”

ARTEAN ZABALDU DUEN ERAKUSKETA
“ETako lehen buruzagi militarra izan nintzen ni, eta nire gerrillaren historia jasotzen duen erakusketa didaktiko bat da, besterik ez”

KOMANDOAK ERATZEKO ZAILTASUNAK OÑATIN
“Franco hil zenean, denak bihurtu ziren abertzale, baina diktaturako garai gogorretan oso herri koldarra zen, oso zaila zen militanteak lortzea”

klandestina nolakoa zen kontaktzen du. Bigarrenak 1968tik Francoren heriotza artekoa jasotzen du, amnistia artekoa. Irailean kaleratuko da liburu hau eta gogor-rragoa izango da. PSOEko mertzenarioen kontuak ekarriko ditu, eta noski, beste erakusketa bat antolatuko dut. Ez diktadurak, ez Guardia Zibilak eta ezta Francok ere ez ninduten isildu, eta EAJk ere ez du hori lortuko. Hirugarren liburuak kontaktzen du, 1981ko estatu kolpea zela-eta, Eusko Jaur-laritzak laguntzeko deitu zidanekoa. *Ama-*

lur operazioa-ren sorrera, Garaikoetxea lehendakariaren telefonoarekin egindako *txapuza* eta hori guztia.

Ertzaintza sortzeko eta prestatzeko, zuri deitu zizun EAJk.

Txikia, Txomin Iturbe, *Argala* eta beste askoren maisu militarra izan nintzen; nik erakutsi nien armak eta lehegailuak erabiltzen, mugak pasatzen, kodeak irakurtzen, manualak egiten eta beste. Amnistia izan zenean, borrokan jarraitzeko eskatu zidan ETak, baina lehen hauteskundeak

heldu zirenean, armak utzi nituen. Ez dut inoiz arazorik izan ETarekin.

70eko hamarkada bukaeran, 1979an, Jaurlaritzak laguntza eskatu zidan. Alboan utzitako armak eman nizkion, autodefentsarako. Tejeroren ostean, bigarren estatu golpe baten beldur zen gobernuak, eta *Amalur operazioa* prestatzeko eskatu zidan. 24 orduan, gobernuak, legebiltzarra eta kultura arloko batzuk ebakutzeko plana zen hura. Horrekin batera, baldin eta gobernuak erbestera joaten bazen, hura babestuko zuen talde armatua sortzeko eskatu zidan. Eta horrelaxe egin nuen. Lan asko egin genuen, oroitzen onak ditut ordukoak. Baina EAJk azpijokoa egin zidan. Niri ezer esan gabe, gizon guztiak eta arma guztiak kendu egin zizkidan, lehenengo Berrozien taldea sortzeko.

Orduan haserretu zinen EAJrekin?

Jenaro Garcia Andoain laguna eta biok EAJren barrua aztertzen hasi ginen, alderdiko, gobernuko eta diputazioko jendearen kontu korranteak aztertzen. Alderdiak, orduan, inteligentzia eta informazio sistemak deuseztatu zituen, eta kaleratu egin ninduen.

Zenbat lagun egin, galdu eta gorde dituzu zure ibilbidean zehar?

Adiskidetasuna nahiko abstraktua da nire ustez. Goian zaudenean, denak dituzu lagunak, baina alderantziz denean, inork ez zaitu ezagutzen. Horixe gertatu zait niri gobernuarekin. Klandestinitatean, gerrillan ibili ginenon arteko harremana, aldiz, ezberdina da. Harreman onak ditut ordukoekin eta haien oinordekoekin.

Oñatin oraindik oroitzen dira ihes egin zenuenean, 2CV autoa alderantziz aparkatu zenuelako konturatu zela Guardia Zibila auto barruan zerbait utzi zenuela.

Gerrillaren historiak dira horiek. *Braulio* zuen izena bi zaldiko hark. Ihes egin zenuenean, material ugari utzi nuen auto barruan eginda nuen tranpa batean, ez zidan banatzeko denborarik eman eta Guardia Zibilaren kuartel zaharraren parean aparkatu nuen autoa, Kale Zaharrean. Mendira egin nuen ihes, eta irrati bidez, taldeko mutilekin hitz egitea lortu nuen, eta auto barruan zegoena handik ateratzeko esan nien. Gauean, autoa handik hartu zuten mutilek, gordeta zegoena atera, eta berriro utzi zuten lehengo tokian, baina alderantzizko noranzkoan aparkatuta. Eta orduan konturatu zen Guardia Zibila han zerbait gordeta egon zela.

Nolakoa zen Oñati garai hartan, 60ko hamarkadan?

Fantasia rock taldean gitarra elektrikoa jotzen erori bat nintzen egunez, baina gauetan, mendira joaten nintzen gerrillak egitera. Oso zaila zen militanteak aurkitzea, karlista asko zeuden Oñatin. Franco hil zenean, denak bihurtu ziren abertzale, baina diktaturako garai gogor haietan, oso herri miserablea zen. Are miserableagoa zen oraindik, erbestetik etorri nintzenez. Ez armak hartu, ez paretak margotu ezta Ikurrinak jarri ere nahi ez zutenak pegatinekin eta Ikurrinaren ondoan ikusi nituen. Eli Galdosekin batera herriko kaleetan paseatzen ari nintzela, listua nola bota zidaten ikusi nuen, eta aurkako pintadak ikusi nituen. Oñati oso herri koldarra izan da beti. Oñatiko lotura on bakarra Sabina da, nire emaztea.

Eta, laguna duzu oraindik Eli Galdos?

Ez naiz inoiz haserretu Eli Galdosekin, eta ez naiz inoiz haserretuko. Sasoi hartan, asko lagundu zidan Elik, asko jarri zuen jokoan nire alde, eta beti eskertuko diot hori. Zerbaitegatik dena ematen duena heroia da niretzat, eta Eli Galdos ezagutu dudana gizon ausartenetako bat da, nire ustez.